

Democratie en rechtsstaat

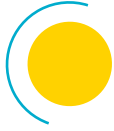
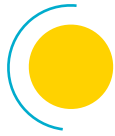
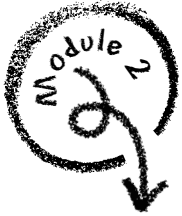
Vooraf

Het begrip rechtsstaat (zie ook 'Informatiemap over democratie, burgerzin en politiek', Module 2) voor jongeren duidelijk maken, ligt niet zomaar voor de hand. In een rechtsstaat is het recht de norm, niet de wil van een dictator, van een partij of van verontwaardigde burgers. In een rechtsstaat bestaan wettelijke regels die zowel gelden voor de burgers als voor de regeerders. Een rechtsstaat aanvaardt het recht als het hoogste gezag.

In het kader van burgerschapscompetenties moet daaraan aandacht besteed worden. Als burgers kunnen jongeren nu reeds verantwoordelijkheden opnemen, bijvoorbeeld op school, in jeugdbewegingen. Vanaf 18 jaar worden ze voor hun politieke verantwoordelijkheid gesteld: zij zullen minstens moeten deelnemen aan verkiezingen door het uitbrengen van een stem. Maar beter nog, nemen ze een democratisch engagement op in de samenleving.

In deze module vindt u:

A	Democratie als waarborg voor de rechtsstaat.	36
B	De Grondwet: neerslag van afspraken	39
C	De regels worden door de meerderheid vastgelegd	42
D	De Belgen zijn gelijk voor de wet.	43
E	De scheiding der machten	45
F	Zonder persvrijheid geen democratische rechtsstaat.	48
G	Democratie versus autoritaire staat	49
H	Samenvatting Module 2.	51

Doelstellingen

Concreet werken we in deze module aan:

Kennisinhoud

- regels en afspraken zijn noodzakelijk om het samenleven vlot te laten verlopen;
- leven in een democratische rechtsstaat heeft een impact op de organisatie van ons persoonlijke leven;
- de strijd voor en het behoud van een democratische rechtsstaat gaat nog altijd verder;
- de drie staatsmachten. Het belang van de scheiding der machten voor de goede werking van de rechtsstaat. De werking van die staatsmachten is in de dagelijkse werkelijkheid niet eenvoudig.

Vaardigheden

- participeren aan een groepsdiscussie zodat democratische spelregels gerespecteerd worden;
- luisteren in een groepsdiscussie naar verschillende argumenten en standpunten en deze integreren in afspraken of besluiten die voor iedereen aanvaardbaar zijn.

Attitudes

- respect opbrengen voor de democratische rechtsstaat;
- belangstelling tonen voor de impact die het al of niet leven in een democratische rechtsstaat op het persoonlijke leven kan hebben;
- verantwoordelijkheid opnemen om de democratische rechtsstaat te beschermen en te bevorderen;
- de rechtsstaat boven de autoritaire staat verkiezen;
- respect opbrengen voor democratisch tot stand gekomen rechtsregels.

Handleiding bij module 2 van de Werkmap voor de leerlingen

Focus

Geef de jongeren, reeds enkele weken voor zij rond deze module gaan werken, de opdracht in de media informatie te verzamelen over:

- democratische en autoritaire staten;
- grondwet en grondwetswijzigingen;
- politiek en publiek debat over wetsontwerpen en ontwerpen van decreet;
- de drie machten: wetgevend, uitvoerend, rechterlijk;
- persvrijheid.

Democratie als waarborg voor de rechtsstaat

Het eerste hoofdstuk 'Democratie als waarborg voor de rechtsstaat' vertrekt vanuit een zeer herkenbare situatie – afspraken maken thuis en in de klas – om aan te tonen dat afspraken noodzakelijk zijn als mensen respectvol met elkaar willen samenleven, zonder onderdrukking of discriminatie.

Opdracht: Tot een afspraak komen en Terugblik

Belangrijk in de oefening is dat de leerlingen ervaren dat 'democratie' niet zomaar betekent dat de meerderheid zijn wil kan opleggen, wanneer daarbij de rechten van de minderheid worden geschonden. Democratie betekent dat er plaats is voor debat en dat ieders rechten worden gerespecteerd. Elke democratische beslissing moet daarmee rekening houden.

Basisinformatie: Wat is een democratische rechtsstaat?

Concrete voorbeelden bij de vijf voorwaarden zijn makkelijk te vinden. Vooral de schending van de voorwaarden in de geschiedenis en in niet-democratische landen tonen scherp aan hoe belangrijk ze zijn. Voorbeelden uit de geschiedenis: nazi-Duitsland, Spanje ten tijde van Franco, de volksdemocratieën uit Oost-Europa zoals Oost-Duitsland. Maar ook in de actualiteit vinden we tal van voorbeelden waarbij verkiezingen niet eerlijk verlopen, rechtbanken niet onafhankelijk recht spreken, de overheid willekeurig optreedt, de mensenrechten niet gerespecteerd worden.

Focus en Terugblik

Het antwoord op de vraag of België een democratische rechtsstaat is, is wellicht "Ja, maar..." want jongeren zullen nog veel voorbeelden van ongelijkheid en onrecht geven. Het besluit moet zijn dat de democratische rechtsstaat een streefdoel is, waaraan de burgers en de overheid voortdurend moeten werken. Dit thema kan uitgediept worden door gebruik te maken van de 'Freedom House Index' of de 'Democracy-index'.

Kun je democratie meten?

In de 'Freedom in the World Survey' van de Amerikaanse mensenrechtenorganisatie Freedom House worden jaarlijks de politieke en burgerrechten in elk land beschreven en beoordeeld met cijfers van 1 (democratisch en vrij) tot 7 (tirannieke dictatuur). De politieke rechten in de index worden beoordeeld aan de mate waarin een individu "zinnig kan deelnemen aan het politieke proces". Worden er in een land regelmatig verkiezingen gehouden, hoeveel oppositiepartijen zijn er en hoe eerlijk wordt er campagne gevoerd? De burgervrijheid meet Freedom House met indicatoren als vrijheid van meningsuiting, de vrijheid om te kunnen reizen en het recht op onderwijs. De Freedom House Index heeft veel gezag in de politieke en wetenschappelijke wereld. www.freedomhouse.org

De Duitse Bertelsmann Stiftung stelde de afgelopen jaren een online 'transformatie-atlas' samen: www.bti-project.org.

Democracy index

De Britse mediagroep The Economist publiceert een democratie-index. De Economist Intelligence Unit (EIU) gaat uit van het standpunt dat onderzoeksmethodes die alleen maar de mate van politieke en burgerlijke vrijheden in een land weergeven, een veel te beperkt beeld geven van democratie. Bepaalde kwalitatieve aspecten van democratie moeten ook in beeld gebracht worden. Daarom stelde de EIU voor zijn onderzoek 60 indicatoren op die gegroepeerd werden in 5 categorieën:

1. Het verloop van de verkiezingen en de reële aanwezigheid van politiek pluralisme.

Er wordt nagegaan in welke mate zowel nationale, regionale als lokale verkiezingen vrij en eerlijk verlopen, of de stemming geheim is en de veiligheid van de kiezers gegarandeerd, of de kiezers de keuze hebben tussen verschillende partijen en kandidaten, of alle partijen gelijke kansen hebben om campagne te voeren enzovoort.

2. Respect voor de burgerlijke vrijheden. Dat houdt respect in voor de mensenrechten zoals opgesteld in de belangrijkste internationale verdragen, inclusief de wettelijke bescherming van minderheden. Een ander aspect daarvan is de mogelijkheid van een eerlijke rechtsgang via onafhankelijke en onpartijdige rechtbanken.

3. Het functioneren van het staatsbestuur. In een democratie zijn politieke beslissingen gebaseerd op het meerderheidsbeginsel. Maar als democratisch genomen beslissingen niet uitgevoerd (kunnen) worden, is democratie een lege huls.

4. De politieke cultuur. Democratie is meer dan de som van alle democratische instellingen. Een cultuur van passiviteit en apathie en een te gedweë bevolking gaan niet samen met een gezonde democratische politieke cultuur. Een gezonde democratische politieke cultuur houdt ook in dat de verliezende partijen en hun aanhangers zich neerleggen bij het oordeel van de kiezers (als de verkiezingen althans eerlijk zijn verlopen), en een vreedzame machtsoverdracht mogelijk maken.

5. Politieke participatie. Eén aspect van politieke participatie is deelnemen aan verkiezingen. Maar een verkozen staatsbestuur is slechts een onderdeel van een breder sociaal weefsel van instellingen, politieke organisaties en verenigingen waarin burgers hun stem kunnen laten horen en zich actief inzetten. Democratieën bloeien wanneer burgers uit alle lagen van de bevolking deelnemen aan het openbare debat, lid worden van politieke partijen, mandatarissen kiezen enzovoort. Zonder die brede, ondersteunende participatie, is democratie slechts een zaak van een kleine elite.

Indeling van landen

Het onderzoek leverde verrassende en interessante resultaten op. De EIU kwam tot een indeling van de landen in vier soorten regimes:

1. volwaardige democratieën;
2. onvolkomen (of mank lopende) democratieën;
3. gemengde regimes;
4. autoritaire regimes.

Het rapport van 2019

In de Democratie-index worden 167 landen opgenomen. Bijna de helft van alle landen kan als een democratie beschouwd worden, maar slechts 22 landen vallen onder de noemer 'volwaardige democratie'. Het meest democratische land is Noorwegen, gevolgd door IJsland, Zweden, Nieuw-Zeeland en Finland.

België staat op de 33e plaats (met een lage score voor politieke participatie) en behoort daarmee tot de 'manke' democratieën. Tot de 'manke' democratieën (53 landen) behoren bijvoorbeeld ook de Verenigde Staten, Italië, Griekenland en Japan.

Gemengde regimes (38 landen) zijn bijvoorbeeld Oekraïne, Albanië, Marokko en Turkije. Helemaal onderaan staat Noord-Korea, voorafgegaan door Congo, Syrië, Tsjaad, en verder ook Saoedi-Arabië en China uit een lijst van 54 autoritaire regimes.

Het meest recente rapport kunt u downloaden (gratis mits registratie) op www.eiu.com/topic/democracy-index.

De Grondwet: neerslag van afspraken

Dit hoofdstuk beschrijft enkele grondwetsartikels die noodzakelijk zijn in een democratische rechtsstaat. Jongeren moeten inzien dat er nooit sprake kan zijn van een democratische rechtsstaat als deze artikels ontbreken. Uiteraard gaat het in de realiteit om nog veel meer artikels.

Focus

Opdracht: De Grondwet

De tekst van de Grondwet vindt u terug op http://www.senate.be/doc/const_nl.html.

De Grondwet bevat 198 artikels. De indeling volgens de thema's die aan bod komen, ziet er als volgt uit:

Titel I

Het federale België, zijn samenstelling en zijn grondgebied

Titel II

De Belgen en hun rechten

Titel III

De Machten

Hoofdstuk I De federale kamers

Afdeling I De Kamer van Volksvertegenwoordigers

Afdeling II De Senaat

Hoofdstuk II De federale wetgevende macht

Hoofdstuk III De koning en de federale regering

Afdeling I De koning

Afdeling II De federale regering

Afdeling III De bevoegdheden

Hoofdstuk IV De gemeenschappen en de gewesten

Afdeling I De organen

Afdeling II De bevoegdheden

Hoofdstuk V Het Grondwettelijk Hof, de voorkoming en de regeling van conflicten

Afdeling I De voorkoming van de bevoegdheidsconflicten

Afdeling II Het Grondwettelijk Hof

Afdeling III De voorkoming en de regeling van de belangenconflicten

Hoofdstuk VI De rechterlijke macht

Hoofdstuk VII De Raad van State en de administratieve rechtscolleges

Hoofdstuk VIII De provinciale en gemeentelijke instellingen

Titel IV

De buitenlandse betrekkingen

Titel V
De financiën

Titel VI
De gewapende macht

Titel VII
Algemene bepalingen

Titel VIII
De herziening van de Grondwet

Titel IX
Inwerkingtreding en overgangsbepalingen

Basisinformatie: Wat is de Grondwet?

Actie

Hoewel leerlingen verondersteld worden het schoolreglement te kennen en na te leven, wordt er vaak pas naar gegrepen wanneer er iets fout loopt op school. Deze oefening nodigt de leerlingen uit om dat reglement onder de loep te nemen en te vergelijken met de informatie over de democratische rechtsstaat.

1. De regels beschermen de mensenrechten en de burgerrechten van iedereen zonder onderscheid.

Vertaald naar de school: hoe beschermt het schoolreglement de rechten van de leerlingen? Zijn er bijvoorbeeld regels in het schoolreglement die het recht op privacy en het recht op meningsuiting waarborgen voor alle leerlingen? Voorziet het schoolreglement inspraak van leerlingen in het schoolbeleid?

2. De regels worden door de meerderheid vastgelegd.

Vertaald naar de school: hier zullen de leerlingen wellicht vaststellen dat het schoolreglement een gegeven is dat ze moeten onderschrijven en waar niet schooljaar na schooljaar een debat over gevoerd kan worden. Dat zou eenvoudigweg niet werkbaar zijn. Maar kunnen leerlingen ook voorstellen doen om het schoolreglement aan te passen? Zouden ze dat willen? En hoe zouden ze dat dan aanpakken?

3. De regels worden altijd toegepast zonder enige vorm van willekeur, iedereen is gelijk voor de wet.

Vertaald naar de school: hoe garandeert het schoolreglement dat er niet gediscrimineerd wordt en dat er geen willekeur is op school? Wat betekent het dat regels op dezelfde manier worden toegepast? Ook in de maatschappij en in het strafrecht wordt er rekening gehouden met (verzachtende of verzwarende) omstandigheden, met recidivisme, met een minimum of maximumstraf. Hoe gebeurt dat op school? En wat betekent discriminatie eigenlijk?

4. De burgers kunnen controleren of de regels toegepast worden. Iedereen moet zich kunnen informeren en controleren of de regels worden toegepast en iedereen moet er vrij zijn mening over kunnen geven. Het politiek systeem functioneert transparant en zonder machtsmisbruik.

Vertaald naar de school: transparantie over het schoolbeleid is hier de kernboodschap. Hoe weten de leerlingen wie wat beslist? Is het voor iedereen duidelijk wat bijvoorbeeld de bevoegdheid van de leerlingenraad is en wat de acties en resultaten van de leerlingenraad zijn?

5. De toepassing van de regels kan afgedwongen worden voor onpartijdige en onafhankelijke rechtbanken.

Vertaald naar de school: als er discussie is over het toepassen van het schoolreglement, waar kan een leerling dan terecht? Is er een vertrouwenspersoon of een bemiddelaar voorzien?

Wilt u verder ingaan op dit thema? Een alternatieve oefening vindt u in de methodiek 'Een Grondwet voor je klas', waarin de leerlingen zelf een 'grondwet' opstellen. U kunt de oefening downloaden op www.dekrachtvanjestem.be.

In de volgende hoofdstukken wordt telkens één basisvoorwaarde voor een democratische rechtsstaat uitgewerkt.

De regels worden door de meerderheid vastgelegd

Focus

Opdracht: Een meerderheid verwerven

Het voorbeeld van het debat over het statiegeld op blik en plastic flessen toont aan hoeveel inspanningen het soms vergt om een meerderheid te vinden in het parlement en hoeveel belangen er meespelen.

Antwoordmodel

a.

b. De gewesten zijn bevoegd. Het Vlaams Parlement moet dus het decreet voor Vlaanderen stemmen.

c. De politieke partijen in het Vlaams Parlement waren verdeeld. Groen, sp.a (nu Vooruit), Vlaams Belang en CD&V waren voorstanders. N-VA en Open Vld waren tegenstanders.

d.

Voorstanders van statiegeld:

- Het Algemeen Boerensyndicaat (“welzijn van dieren”).
- Verschillende steden en gemeenten, provincies en organisaties die zich aansloten bij de ‘Statiegeldalliantie’ (“de enige manier om zwerfvuil aan te pakken”).
- Bond Beter Leefmilieu (“de enige manier om zwerfvuil aan te pakken”).

Tegenstanders van statiegeld:

- Ondernemingsorganisaties, Unizo, Comeos en het Neutraal Syndicaat voor Zelfstandigen (“hoge kostprijs voor handelaars”).
- Voedingsfederatie Fevia, grote voedingsbedrijven en de verpakkingindustrie maken heel wat bezwaren (“hoge kostprijs en verregaande aanpassingen nodig”).

Basisinformatie

Deze basisinformatie over meerderheidsbesluiten benadrukt de rol van de politieke partijen enerzijds en de invloed die georganiseerde burgers kunnen uitoefenen anderzijds. Dat laatste kan met de leerlingen ook op het gemeentelijke niveau verder uitgediept worden.

De infographic ‘Hoe kun je aan politiek doen’ in module 4 van de Werkmap van de leerlingen biedt een handige leidraad.

De Belgen zijn gelijk voor de wet

Een mogelijke instap voor dit hoofdstuk is om “De Belgen zijn gelijk voor de wet ...” (Grondwet artikel 10) uitdagend op het bord te schrijven. Reacties zullen waarschijnlijk heel snel volgen. Concreet wordt het voorbeeld van de gelijkheid tussen mannen en vrouwen in de parlementen uitgewerkt.

Focus

Opdracht: Cijferanalyse

Om de deelname van vrouwen aan de politieke besluitvorming te stimuleren werden vanaf de jaren '90 wettelijke genderquota voor de kandidatenlijsten ingevoerd. Sinds 2004 mag zowel op de effectieve als op de opvolgerslijsten het verschil tussen het aantal kandidaten van elk geslacht niet groter zijn dan één. En sinds 2009 mogen bovendien de eerste twee kandidaten op een lijst niet van hetzelfde geslacht zijn.

Wanneer we kijken naar de vrouwelijke kandidaten die verkozen raakten voor het Vlaams Parlement, dan werden in 2014 55 vrouwelijke kandidaten (44%) rechtstreeks verkozen en in 2019 59 (46,7%).

Opdracht: Discriminatie en racisme bestrijden

De Europese Unie heeft over discriminatie en racismebestrijding twee richtlijnen uitgevaardigd:

- richtlijn 2000/43/EG van de Raad van 29 juni 2000 betreffende de tenuitvoerlegging van het beginsel van de gelijke behandeling tussen personen zonder onderscheid in ras of etnische afstamming;
- richtlijn 2000/78/EG van de Raad van 27 november 2000 houdende instelling van een algemeen kader ter bevordering van de gelijke behandeling inzake tewerkstelling en arbeid.

Beide richtlijnen bestraffen zowel de rechtstreekse als onrechtstreekse discriminatie.

Deze richtlijnen werden in Belgisch recht omgezet:

1. Wet tot bestraffing van bepaalde door racisme of xenofobie ingegeven daden (30 juli 1981, zoals gewijzigd 12 april 1994)

- Aanzetten en publiciteit geven aan voornemen tot discriminatie, haat of geweld wegens ras, huidskleur, afkomst of nationaliteit, jegens personen of groepen (artikel 1).
- Discriminatie bedrijven jegens personen of groep op die gronden bij het leveren of bij het aanbieden van een levering van een dienst of in de arbeidsrelatie (artikel 2 en 2bis).
- Behoren tot een groep of tot een vereniging die kennelijk en herhaaldelijk discriminatie of segregatie bedrijft of verkondigt, dan wel aan zodanige groep of vereniging medewerking verlenen (artikel 3).
- Strafverzwaringen voor ambtenaren (artikel 4).

2. Wet van 20 januari 2003 tot versterking van de wetgeving tegen het racisme (BS 12 februari 2003)

Deze wet versterkt de wet van 1981.

Er werd toegevoegd: “Elke handelwijze die erin bestaat om het even wie opdracht te geven tot discriminatie jegens een persoon, groep of gemeenschap of leden ervan, wordt beschouwd als discriminatie.”

Werd vervangen: “ras” door “zogenaamd ras” “nationaliteit” door “nationale of etnische afstamming”.

Racisme is volgens de wet de discriminatie wegens nationaliteit, huidskleur, afkomst en nationale of etnische afstamming. Enkele concrete voorbeelden: bij een sollicitatie wordt een kandidaat geweigerd vanwege zijn niet-Europese nationaliteit; in een verhuuradvertentie staat ‘Geen zwarten’ gedrukt; een cafébaas zegt tegen zijn klanten dat ‘Joden en honden’ bij hem niet welkom zijn; op een discussieforum wordt opgeroepen tot ‘de deportatie van moslims’ – enzovoort.

3. Wet van 25 februari 2003 ter bestrijding van discriminatie (BS, 27 maart 2003)

- Aanzetten tot en openlijk zijn voornemen te kennen geven tot discriminatie, haat of geweld wegens geslacht, seksuele geaardheid, de burgerlijke staat, de geboorte, het fortuin, de leeftijd, het geloof of de levensbeschouwing, de huidige of toekomstige gezondheidstoestand, een handicap of een fysieke eigenschap (artikel 6 § 1).
- Discriminatie door ambtenaren (artikel 6 § 2).
- Verzwarende omstandigheden indien een van de drijfveren van het misdrijf bestaat in de haat tegen, het misprijzen van of de vijandigheid tegen een persoon wegens diens zogenaamd ras, zijn huidskleur, zijn afkomst, zijn nationale of etnische afstamming, zijn geslacht, zijn seksuele geaardheid, zijn burgerlijke stand, zijn geboorte, zijn vermogen, zijn geloof of levensbeschouwing, een handicap of een fysieke eigenschap (artikel 7-14).

Discriminatie is gelijk aan elke vorm van onderscheid, uitsluiting of voorkeur die als doel of gevolg heeft dat de erkenning, het genot of de uitoefening van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden aangetast, beperkt of vernietigd wordt. Op grond van de 5 criteria van racisme (nationaliteit, huidskleur, afkomst, nationale of etnische afstamming) zijn dus strafbaar:

- directe of indirecte discriminatie: iemand ontslaan, of weigeren om hem aan te nemen; weigeren aan iemand te verhuren enzovoort;
- haatboodschappen: aanzetten tot haat, geweld of discriminatie;
- haatmisdrijven: diverse vormen van geweld, fysieke en verbale agressie of pesterijen op school, op het werk, bij sport, op internet en sociale media.

Informatie over de recente **rechtspraak** vindt u bij Unia: www.unia.be.

Actie

De scheiding der machten

Opdracht: Bespreek de volgende situatie

Degene die de regels moet controleren (de scheidsrechter) is ook degene die bestraft (opnieuw de scheidsrechter). Die scheidsrechter is niet onpartijdig (want directeur van school Z).

Basisinformatie:

- Wat betekent de scheiding der machten?
- Trias politica

Door de macht te verdelen, vermijdt men willekeur en misbruik. Maar dat de scheiding der machten in de praktijk minder strikt is dan wat de Grondwet voorschrijft, wordt hierna verder uitgediept.

1. Het parlement is de wetgevende macht

Opdracht: Cijferanalyse

- Een voorstel van decreet wordt door een of meerdere volksvertegenwoordigers ingediend bij het parlement.
Een ontwerp van decreet wordt door de regering ingediend bij het parlement.
- De afgelopen twintig jaar nam het aantal decreten in Vlaanderen fors toe, maar verminderde het aandeel van het parlementair wetgevend werk. Terwijl twintig jaar geleden 30 procent van de goedgekeurde decreten door parlementsleden werden ingediend, gold dat voor de regeerperiode '14-'19 slechts voor 19 procent van de goedgekeurde decreten. Het initiatief voor regelgeving komt dus meer van de uitvoerende macht dan van de wetgevende macht. Wat niet wegneemt dat het Vlaams Parlement nog steeds alle decreten moet goedkeuren.

Basisinformatie

Opdracht: Controle door het parlement

Op www.vlaamsparlement.be vindt u verslagen van onder andere commissievergaderingen. Die geven een concreet beeld van de vragen die de volksvertegenwoordigers stellen aan de ministers. Ook de Actuele Vragen in de plenaire vergadering zijn voorbeelden van de controletaak van het parlement. De vragen en antwoorden worden letterlijk op de website weergegeven.

Stelling

Deze stelling kan ook besproken en voorbereid worden door de leerlingen, om er nadien over te debatteren met een volksvertegenwoordiger uit hun regio. De volksvertegenwoordigers kunnen zelf het best duiden hoe hun werk invloed heeft op de regelgeving en het beleid van de regering.

Doordenker

Een **verzoekschrift** of een petitie is een brief, gericht aan het Vlaams Parlement of aan de voorzitter van het Vlaams Parlement, waarin iemand een verzoek formuleert. Het recht om verzoekschriften in te dienen, heet het **petitierecht**.

Om een idee te hebben van welke verzoekschriften er al gericht zijn aan het Vlaams Parlement, kunt u op de website www.vlaamsparlement.be de lijst van de verzoekschriften vanaf 2006 raadplegen. Het petitierecht is een vorm van rechtstreekse democratie. Dat betekent dat iedereen het parlement kan verzoeken om een concreet voorstel te bespreken om het beleid of een decreet te wijzigen. Zo kan iedereen dus een onderwerp op de politieke agenda plaatsen, onverwachte effecten of lacunes in de decreetgeving signaleren: het Vlaams Parlement is verplicht om een standpunt in te nemen over het onderwerp dat door de verzoeker aangekaart wordt.

In verzoekschriften worden ook vaak vragen gesteld bij het beleid van de regering. Dergelijke verzoekschriften ondersteunen het parlement in zijn opdracht de regering te controleren.

2. De regering is de uitvoerende macht

Opdracht: Wie zijn onze ministers?

Belangrijk is erop te wijzen dat elke regeringsbeslissing een collegiale beslissing is, en dus gedragen wordt door alle ministers. Logisch dat regeringsbeslissingen dus een compromis zijn.

Basisinformatie

3. De rechterlijke macht

Basisinformatie

- Een onafhankelijk gerecht
- Conclusie

'Een onafhankelijk gerecht' uitleggen is niet zo eenvoudig. Er is het principe van de scheiding van de machten. De concrete inhoud van arresten en vonnissen is uitsluitend de bevoegdheid van de rechter.

De onafhankelijkheid van rechters mag echter niet betekenen dat zij niet ter verantwoording geroepen kunnen worden wanneer de doeltreffendheid van hun werking in vraag wordt gesteld. De wet bepaalt de regels en procedures van een gerechtelijk onderzoek en de rechten van de verdediging.

Met dat onderscheid heeft de publieke opinie het nu juist heel moeilijk. Zij begrijpt niet dat rechtsregels altijd gevolgd moeten worden, ook wanneer het om de meest verwerpelijkste criminele feiten gaat. Indien daarvan afgeweken wordt, al naargelang de aard van de rechtszaak, dan staat de rechtsstaat op de helling, dan komt men tot rechtsonzekerheid. Dat mag juist niet gebeuren, want rechtszekerheid is een van de fundamentele kenmerken van de rechtsstaat.

Leesopdracht: GAS-boetes

- GAS-boetes kunnen door een gemeentebestuur worden bepaald en door gemeentepersoneel worden geheven. Wie een GAS-boete krijgt, kan er niet tegen in beroep gaan. En in elke gemeente kunnen de redenen voor een GAS-boete verschillend zijn.
- Rechtsonzekerheid: men heeft geen zekerheid dat de rechtspraak volgens bepaalde normen, die voor iedereen gelijk zijn, geschiedt.

Leesopdracht: Scheiding der machten

- De rechtbank (de rechterlijke macht) veroordeelt de staat (de uitvoerende macht) in beide artikels. De wet moet immers ook door de staat nageleefd worden.
- De Belgische staat moet zich houden aan heel wat internationale regels en verdragen over de behandeling van gedetineerden en mensen die geïnterneerd zijn omwille van een geestesstoornis.

Rechtsgronden zijn onder meer:

- artikel 5 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens
- een geheel van minimumregels van de Verenigde Naties voor de behandeling van gedetineerden (uit 1957)
- artikelen 6 en 7 van het EU-Verdrag en artikel 4 van het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie, die betrekking hebben op de bescherming van de mensenrechten
- artikel 3 van het Europees Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens en de fundamentele vrijheden
- het Europees Verdrag ter voorkoming van foltering en onmenselijke of vernederende behandeling of bestraffing (uit 1987)
- resoluties en aanbevelingen van de Raad van Europa, oa. resolutie (73)5 over het geheel van minimumregels voor de behandeling van gedetineerden

Die internationale en Europese verdragen bepalen dat elke gevangene volgens de mensenrechten moet worden behandeld en dat de detentieomstandigheden in overeenstemming moeten zijn met de beginselen van waardigheid van de menselijke persoon, niet-discriminatie en eerbiediging van het privé- en gezinsleven.

- In het tweede artikel baseert de rechter zich op het EVRM en op de discriminatiewet, die discriminatie verbiedt. Maar hoe discriminatie dan wel kan worden vastgesteld, daar heeft de uitvoerende macht nog geen concrete regels voor gemaakt. Een van de mogelijke middelen zou bijvoorbeeld de praktijktest kunnen zijn. Alleen is er over die praktijktest nog geen Koninklijk Besluit geschreven.

Zonder persvrijheid geen democratische rechtsstaat

Focus en Actie en Opdracht: Van persbericht tot artikel

Dit hoofdstuk begint met een analyse van de functies van de pers. Het is de bedoeling dat de jongeren inzien over welke macht de pers in een democratische rechtsstaat beschikt: ze neemt bijvoorbeeld de werking van de overheid op de korrel.

De overheid gaat dikwijls over tot het verstrekken van informatie over haar eigen werkzaamheden (cfr. de regeringsmededelingen en persberichten). De vraag mag dan wel gesteld worden of die overheid objectief informeert ofwel haar eigen optreden zoveel mogelijk in een mooi daglicht voorstelt en wil aantonen hoe goed zij het wel doet. Enige kritische zin tegenover dergelijke overheidsinformatie is hier dan ook op zijn plaats.

Niet voor niets wordt de pers aan banden gelegd in niet-democratisch bestuurde staten. De geschiedenis biedt talloze voorbeelden van het manipuleren van de vrije pers. Dictators allerhande hebben altijd geprobeerd invloed te hebben op wat het volk te lezen of te horen kreeg. De mogelijkheden die zij ter beschikking hebben zijn talrijk: beïnvloeding van de auteurs (journalisten), publicaties afhankelijk maken van voorafgaande toestemming, censuur met schrapping van bepaalde artikels tot gevolg, beperking van levering van papier, inroepen van gevaar voor de nationale veiligheid, aanspannen van processen tegen journalisten, gevangenzetting van journalisten, enzovoort.

Basisinformatie

- Welke functies heeft de pers?
- Enkele punten van kritiek

Extra

Nieuwssites op het internet zijn er in overvloed. Naast de sites van de geschreven pers en de televisieomroepen, zijn er talrijke nieuwssites die uitsluitend online werken. Een site die heel wat achtergrondinformatie biedt over persvrijheid en journalistiek is die van Reporters zonder grenzen www.rsf.org.

Werken met media in de klas kan onder andere via het Nieuws-in-de-klas-project (www.nieuwsindeklas.be).

Opdracht: Het nieuws

De digitale mediawereld bracht nieuwe problemen met zich mee. Het is steeds moeilijker om de juistheid van informatie te achterhalen. De verantwoordelijkheid ligt niet alleen bij Facebook, Google en Twitter. Ook journalisten en fact-checkers hebben daarin een rol. De burgers zelf moeten dan weer leren hoe kritisch te staan tegenover online informatie. Maar altijd zal rekening gehouden moeten worden met de persvrijheid en de vrijheid van meningsuiting als grondbeginselen van de democratie.

Kijk ook eens op mediawijs.be.

Opdracht

Actie: De (digitale) schoolkrant

Democratie versus autoritaire staat

Focus

Basisinformatie

- Wat is een autoritaire staat?
- Wat is een totalitaire staat?
- Wat is fascisme?

Dit hoofdstuk is vooral bedoeld om het verschil tussen beide staatsvormen meer invulling te geven. Het is de bedoeling dat de jongeren inzien dat een democratie de meeste waarborgen voor een rechtsstaat biedt.

Doordenker

- a. De basisregels voor onze democratie en de bescherming van de rechten van de burgers zijn vervat in de Grondwet en in de EVRM. Ook een parlementaire meerderheid moet zich daaraan houden en kan ze niet zomaar veranderen. Maar helemaal waterdicht zijn die regels niet.
- b. In Europa zijn er verschillende landen waar de democratische basisregels geschonden worden. De Raad van Europa maakt zich zorgen om landen waar de rechtsstaat niet ten volle functioneert door corruptie, of landen waar de persvrijheid in gevaar komt, door censuur. We hoeven niet naar andere werelddelen te kijken, om te zien dat democratie geen verworven goed is.

Bezorgdheid over de democratie en de rechtsstaat in Hongarije

In Hongarije heeft premier Victor Orbán met zijn Fidesz-partij een tweederde meerderheid in het parlement. Daardoor kan hij de grondwet wijzigen en wetten invoeren zonder rekening te houden met andere partijen. De premier maakt van die macht ook gebruik. Sinds zijn verkiezing in 2010 heeft premier Orbán verschillende wijzigingen doorgevoerd die tot stevige kritiek uit binnen- en buitenland leidde.

In 2011 werd een nieuwe mediawet goedgekeurd in het Hongaarse parlement. De wet voorzag in een mediawaakhond, die de Hongaarse media controleert en hoge boetes oplegt als de media niet 'objectief' berichten. De wet legt radio- en tv-ketens boetes tot 730.000 euro op voor de 'aantasting van het algemeen belang, de openbare orde en de moraal, of voor partijdige informatie', zonder dat die begrippen duidelijk gedefinieerd zijn. Deze wet is in strijd met Europese regelgeving, waarin wordt bepaald dat nieuws zonder censuur verspreid moet worden.

In 2013 is een omstreden grondwetswijziging goedgekeurd door het parlement, die de rechterlijke macht inperkt en de vrijheden van de burgers aantast. Zo kunnen in Hongarije daklozen voortaan opgesloten worden en krijgen studenten enkel nog een studiebeurs als ze na hun afstuderen ook in Hongarije blijven werken. Tegelijk verving Orbán ook de opperrechter van het Constitutionele Hof.

De Europese Unie, het Europees Parlement en de Raad van Europa, die zich inzet voor democratie, rechtstaat en mensenrechten, zijn bezorgd over de ontwikkelingen in Hongarije. De voorzitter van de Europese Commissie waarschuwde de Hongaarse premier ervoor dat zijn voorstellen tegen de Europese regelgeving ingaan.

De Europese Unie maakt zich ook zorgen over ontwikkelingen in Polen die tegen de democratische waarden van de EU ingaan en onderneemt stappen.

Samenvatting Module 2

De samenvatting geeft de basisbegrippen en kernwoorden van deze module weer. Ze helpen de leerlingen bij het verwerken van de nieuwe inhoud.

